

Eb' li qaatinob'aal, li xyaab' qakux, li qayu'am chi ub'ej

Jun li k'anjel re tenq'ank
sa' komonil re xkolb'aleb'
rix li aatinob'aal ut li
tzolok rik'in yoob'tesinb'il
chaab'il na'leb'

Yiib'anbil K'anjel tz'aqal xb'aan laj Gaspar Tomas, komon sa' li xmolamil aj b'eeresinel re li k'anjel ut aj k'utb'esinel sa' li aatinob'aal Q'anjob'al.

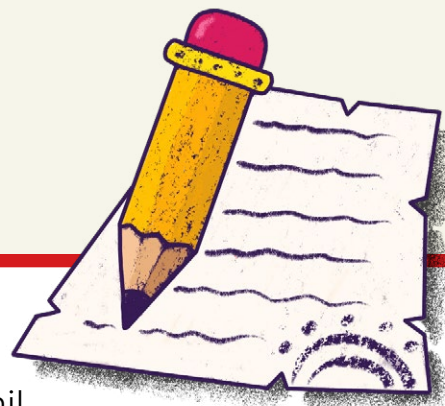
EB' LAJ TZOLONEL LI XE'EL CHI UB'EJ CHI CHAAB'IL

Li xYadira Lemus Milián

Li xtzolonel sa'
xb'een tasal
li tzolok sa' li
CTB

CHIIHAB'
Lajeeb' chiihab'

Naqaj raj xk'eeb'al chi nawe'k cheeru li qak'anjel re tzolok rik'in tenq'ank sa' komonil rik'in li qakomon, li Li Xmolamil Ak' Tzolom Sa' Ka'paay Ru Aatin (CTB), jun li tzoleb'aal aran Tukurú, Guatemala.

Sa' xyanqeb' laj tzolonel li jwal seeb' xch'ooleb' ut seeb' xk'a'uxleb' re li CTB wank jun li saajil ixq aj eechal re li toj yoo chi k'iik chi nimank xseeb'al xna'leb' a'an raj li naqaj xxaqab'ankil: li xYadira Lemus Milián. Li xk'auxlal ut li xsaahil rajom xch'ool li xYadira xkanaak chi tz'iib'anb'il sa' eb' li uutz'u'ujinb'il aatin, eb' li seeraq' ut eb' li eetalil li naxyiib' cho'q re li k'anjel a'in ut a'aneb' jun li yeehom sachb'a ch'oolej re xjunesal rib ut chan ru naq chapchoo li xwanjik rik'in li raatinob'aal ut li xyeehom xb'aanuhom jo' aj q'eqchi'.

LI UUTZ'U'UJINB'IL AATIN UT LI EETALIL

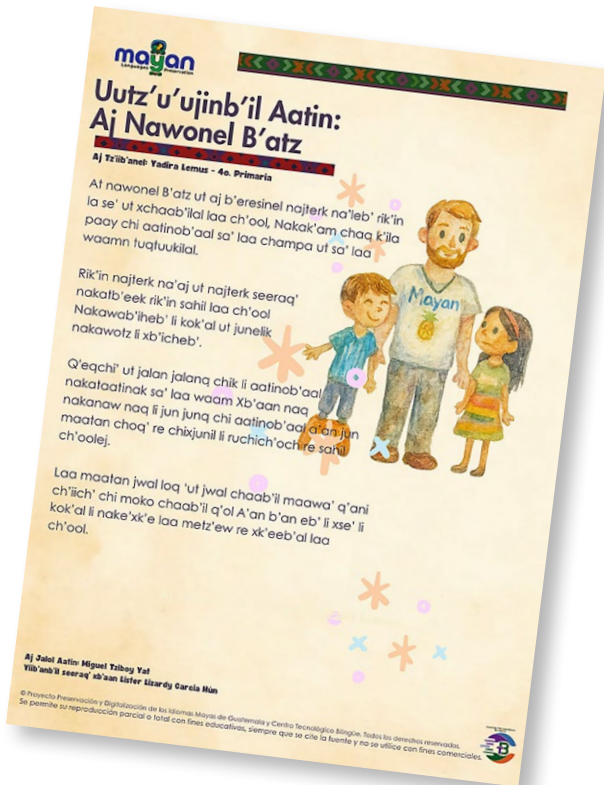
Laj nawonel reheb' li aatin

Rochb'een li naab'aleb' chik laj tzolonel re li CTB, li xYadira ak xwotz li xseeb'al sa' xtz'iib'ankil ut xyiib'ankil li reetalil naab'al chi seeraq' ut uutz'u'ujinb'il aatin cho'q re li k'anjel. Li xk'ab'a' li jwal nawulak chiru a'an "Laj nawonel reheb' li aatin" ut a'an naxye chirix jun li tuulan aj b'eenel li naxk'ut li xchaq'alileb' ru li aatinob'aal ut naxwaklisi' xch'ooleb' li kok'al re matk'ek rik'in kaw ch'oolej.

EB' LI MATK' CHO'Q RE LI CHALK RE CHI UB'EJ

*Wank cho'q aj b'anol xul re
xkolb'aleb' li xul*

Li xYadira naroyb'eni' naq sa' junaq kutan a'anaq jun aj b'anol xul ut xyiib'ankil jun li na'ajej cho'q reheb' li xul kolb'ileb'. Naxye naq ak xk'ehe' xb'aan li k'anjel chi musiq'aak re matk'ek chi nim kitenq'aak re xtawb'al li xyaab' xkux, xtzolb'al xyeeb'al li naxk'a'uxla ut xk'eeb'al xloq'al li raatinob'aal Q'eqchi' li ki siyaak wichaq ut naxb'antyoxi re li Qana' Mila, re li Dr. Scott ut re li k'anjel naq xe'xtenq'a a'an ut li xk'aleb'aal rik'in li hoonal a'in re xk'utb'al chiruheb' li jun ch'ol chik k'a'ru naraj xyeeb'al li wank jo' aj mayab'.

Sa' eb' li junjung xmaq b' li qatzoleb'aal, eb' laj tzolonel nake'xtaw li wankilal re xyeeb'aleb' li seeraq'. Eb' laj tzolonel a'in moko k'a'aj ta wi nake'tzolak chirix li xyeehom xb'aanuhomeb' ut li raatinob'aaleb', nake'xyiib' b'an ut nake'matk'ek rik'in li xyaab' xkuxeb'. Li saahilal rajom ch'oolej ut li yoob'tesinb'il chaab'il na'leb' cho'q re li tzolak yookeb' xjalb'al xwanjik li junjung xmaq b' li tzoleb'aal rik'in xmusiq'ankil kawilal ch'oolej, xk'ojob'ankil wi chik li pohol chaahimal re wanjik ut xnimob'resinkil li xwanjikeb' chi chapcho rik'in li xyeehom xb'aanuhomeb' li junjung chi aj tzolonel.

Tzolok rik'in naab'al paay chi k'anjel ut eb' li tz'iib'leb' hu re seeraq'

XYIIB'ANKIL LI QAYU'AM CHI UB'EJ

Eb' laj tzolonel ut eb' laj k'anjel nake'roksi' eb' li ak'il na'leb'

Sa' li Li Xmolamil Ak' Tzolom Sa' Ka'paay Ru Aatin (CTB), eb' laj tzolonel yookeb' xk'eeb'al xyuham rik'in nimank-ib' li aatinob'aal Q'eqchi' rik'in li tzolok rik'in naab'al paay chi k'anjel ut li yoob'anb'il k'a'uxl reheb' li tz'iib'leb' hu re seeraq'. Eb' laj tzolonel a'in ak xe'k'anjelak chaq chi kaw sa' xyiib'ankileb' li uutz'u'ujinb'il aatin, eb' li seeraq' ut eb' li seeraq' re kok' na'leb' reheb' tz'aqal a'an li nake'xning'ehi' ru li xjunkab'aleb', li xnajteril xna'leb'eb' ut li xchaq'alil ru li ch'och' li wank sa' xsutameb'. Li junjung chi perel naxk'utb'esi' li yoob'tesinb'il chaab'il na'leb', li kawilal ch'oolej ut li rahom cho'q re li raatinob'aaleb'.

Rik'in li xtenq' li tz'iib'leb'aal mayab' yiib'anb'il xb'aan li k'anjel re xkolb'al rix ut xtz'iib'ankil sa' li ulul-ch'iich' li aatinob'aal mayab', eb' laj tzolonel naru nake'xtz'iib'a chi tz'aqal re ru li xtz'iib'ab'aal ak re wi li raatinob'aaleb', jo' eb' ajwi' li tz'iib' jwal aajel ru ut eb' li reetalil li tz'iib' li wank sutisinb'ileb' sa' eb' li k'anjelob'aal re ulul-ch'iich' li ak wankeb'. Li ak' tzolom a'in moko k'a'aj ta wi naxchaab'ilob'resi' li seeb'al re tz'iib'ak ut li roksinkil chi jwal chaab'il li ulul-ch'iich', ab'an jo'kan ajwi' naxkawob'resi' li x'aajelil ru re xkolb'al rix li xpohol xchahimal xwanjik li aatinob'aal sa' eb' li na'ajej re li ak'il yu'am anaqwan.

Xch'olob'ankil li xtz'iib' aj mayab': eb' li k'anjelob'aal re tz'iib'ak

RILB'AL LI CHALK RE CHI UB'EJ

Li chalk re chi ub'ej re li qak'anjel sa' komonil

Naqeek'a naq tz'aqal musiq'anb'ilo xb'aan li qak'anjel rik'in li Xmolamil Ak Tzolom Sa' Ka'paay Ru Aatin (CTB). Li yoob'tesihom chaab'il na'leb' ut li chaab'il ajom li nake'xk'e eb' laj tzolonel a'in sa' li xseeraq'eb' sa' Q'eqchi' ut eb' li tz'iib'leb' hu re k'anjel nake'xk'ut li sachb'a ch'oolej naru xb'aanunkil li wank cho'q reheb' li chalk re chi ub'ej, moko k'a'aj ta wi li tzooleb'aal, ab'an jo'kan ajwi chixjunileb' li tzooleb'aal reheb' li aatinob'aal aj ralch'och'.

Naq yoo chi nimank li k'anjelak a'in sa' komonil, naxk'e xsaahil qach'ool chi wank chixk'atqeb' laj k'utunel ut eb' laj tzolonel, xk'eeb'al xkawub' xch'ooleb' re xsik'inkil ak'il na'leb', eb' li ak'il na'leb' re ulul-ch'iich' ut eb' li ak'il na'leb' re xwotzb'al li xyaab' xkuxeb' rik'in li ruuchich'och'. Sa' komonil nakootenq'an xyiib'ankileb' li hoonal b'ar wi naq li xyeehom xb'aanuhom ut li ak'ob'resink re Q'eqchi' nake'xyiib' li b'e. Maak'a qakuyum rilb'aleb' li sachb'a ch'oolej na'ajej b'ar wi tooxk'am li xik chi b'ehek a'in.

Xch'olob'ankil li xtz'iib' aj mayab': tzuul

Li junjunq chi ak' aatin tz'iib'anb'il, yaab'asinb'il maraj ilb'il ru a'an jun li yokb' re xkolb'aleb' rix li qaatinob'aaleb'. Sa' komonil rik'in li CTB yooko chi xyiib'ankileb' li na'ajej b'ar wi eb' laj tzolonel ut eb' laj k'utunel nake'k'anjelak sa' komonil re xkolb'aleb' rix li raatinob'aaleb' rikineb' li k'anjelob'aal re tzolok naab'al paay ru ut chi b'aanunb'ileb'.

A'AN A'IN LI NAKE'XK'A'UXLA EB' LI QAK'UTUNEL CHIRIX LI K'ANJEL

Jo' aj k'utunel, chan ru naq nakak'a'uxla naq li k'anjel yoo chi xchaab'ilob'resinkil li xchaab'il k'anjeleb' laj tzolonel?

“Li k'anjel a'in ak xtenq'aaheb' chi naab'al li kok'al. Ak xe'ok chi xk'eeb'al xloq'al li raatinob'aaleb' li xe'siyaak wi chaq, jo' li Q'eqchi, ut li xkab'il raatinob'aaleb', li kaxlan aatin, li ak xtenq'aaheb' xyaab'asinkil ut xtz'iib'ankil chi chaab'il”.

Chan ru nak'utun chiruheb' laj tzolonel naq nake'ril li raatinob'aaleb' ut li xyeehom xb'aanuhomeb' wankeb' chi k'utb'il li reetalil sa' li k'anjel a'in?

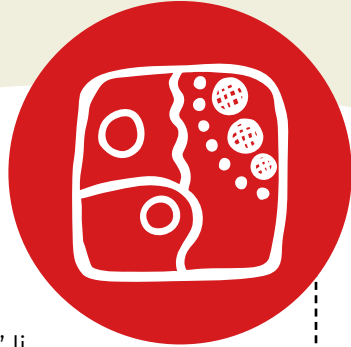
Naxtenq'aheb' li kok'al re xwaklesinkil xch'ooleb' ut q'axal wank wi chik xch'ooleb' chi k'a'uxlak. Ut naxtenq'aheb' re rajb'al xtz'iib'ankil naab'al chik li seeraq”.

K'a'ut naq nakaye naq eb' li k'anjel jo' a'in jwal aajel ruheb' cho'q re xkolb'al rix li yeehom b'aanuhom ut li tzolok?

“Aajel ru xb'aan naq nakooru xtenq'ankileb' li junkab'al re li qak'aleb'aal sa' li tzoleb'aal re xwaklesinkil xk'eeb'al xloq'al li aatinob'aal ralch'och' Q'eqchi' reheb' li qatzolonel”.

Li K'anjel re Xkolb'aleb' rix ut Xtz'iib'ankileb' sa' li ulul-ch'iich' li Aatinob'aal Mayab'

Ki tikib'aman xb'aanunkil sa' li po mayo re li chihab' 2023 ut juntaq'eet rik'in li rajomeb' li tikib'amb'il k'anjel Decenio Internacional de las Lenguas Indígenas re li UNESCO, li k'anjel re xkolb'aleb' rix ut xtz'iib'ankileb' sa' li ulul-ch'iich' li aatinob'aal mayab' a'an jun li yalok q'e re tenq'ank-ib' sa' komonil li rajom a'an re xkolb'al rix ut xk'eeb'al chi nawe'k li eechej maraj li maatan re li aatinob'aal ut li yeehom b'aanuhom reheb' li numenaq wuqub' milloneb' chi poyanam li nake'aatinank re li aatinob'aaleb' mayab' re Watemaal. Li k'a'uxlanb'il na'leb' a'in li moko muqmu' ta li xtuslal ru xyiib'ankil, yiib'amb'il xb'aaneb' ut cho'q reheb' li wankeb' xtzolb'al reheb' li aatinob'aal mayab' re Watemaal, eb' li tenamit li wankeb' sa' li releb'aal iq' ut sa' xyi li ch'och' amérika, li xk'anjel naxb'aanu' a'an xkolb'al junk'aal (20) chi aatinob'aal mayab'. Naxye'chi'i jun li na'ajej sa' li ulul-ch'iich' li naxk'am chaq li molob'aal aatin, eb' li k'anjelob'aal ut eb' li k'anjel re li tzolok yiib'amb'ileb' xb'aaneb' aj ralch'och' re tenq'ank re xq'axb'aleb' ru li nake'ramo'k jo' li majelal rik'in naq maak'a li na'ajej sa' li ulul-ch'iich', li xkub'enaqil xk'iihal li tzolok re tz'iib'ak ut li xtertookileb' xtz'aq xtz'iib'ankileb' li aatinob'aal sa' li ulul-ch'iich'.

Li k'anjel nak'anjelak b'ar wi naq chixjunileb' nake'tz'aqon xb'aanunkil li k'anjel ut k'eeb'il chi k'anjelak xb'aan li k'aleb'aal. Jun li ch'uut aj b'eesinel b'ar wi nake'tz'aqon li naab'al xnawomeb' sa' eb' li aatinob'aal mayab', eb' li nake'k'eehok uuchil reheb' li komon sa' li k'anjel ut eb' li molam nake'tenq'ank rik'in mer ut wartiil, jun reheb' a'an li MasterWord services Inc., naxb'eesi' li na'leb' najolomink re chixjunil. Eb' li k'anjel nake'b'aanuman rajlal kutan

b'aanunb'ileb' xb'aaneb' li ch'uut re li k'anjel, rik'in xteng'eb' li nake'k'amok b'e sa' li k'aleb'aal ut eb' li wankeb' xtzolb'al chirix li aatinob'aal li nake'xch'utub', nake'xtz'il rix ut nake'xtz'iib'a sa' ulul-ch'iich' li esilal re li aatinob'aal. Laj jolominel re li k'anjel a'an li Dr. Winston K. Scott, aj tz'ilol rix xwanjik xb'aanuhom li poyanam li wank re numenaq lajeeb' xkak'aal (30) chiihab' naxk'am xb'aanunkil li k'anjel a'in sa' eb' li k'aleb'aal mayab'. Sa' xyanqeb' laj tenq' wankeb' laj Baldomero Cuma, aj tz'iib'anel sa' kaqchikel, aj k'utunel, aj k'a'uxlahom na'leb' ut aj ajq'ij mayab', ut laj Misael Itzep, cheekel winq re li k'aleb'aal ut wank xtzolb'al sa' oxib' paay ru chi aatinob'aal.

Li k'anjelak sa' komonil na'uxmank rik'ineb' li komon re komonil sa' li tenamit Watemaal, jo' eb' li tzoleb'aal reheb' li aatinob'aal, eb' li tzoleb'aal sa' ka'paay ru aatin, eb' li puktesib'aal esil aj ralch'och' ut eb' li molam jo' li Xmolamil AK' Tzolom sa' ka'paay ru aatin, rik'in li k'anjelak sa' komonil li toj yoo chi b'aanumank li naxchapi rib' rik'ineb' li k'iila ch'uut re komonil re li aatinob'aal.

Li k'anjel k'ojob'amb'il sa' xb'een jun li awa'b'ejilal chaab'il li naxk'e chi ub'ej xk'eeb'al chi nawe'k ut maak'a muqmu', li xb'eesinkil li esilal chi chaab'il, ut li roxloq'inkil li k'ulub'ej re li wanjik b'aanuhom ut li na'leb' nawom wank aj eechal re. Rik'in li xtz'iib'ankil sa' li ulul-ch'iich' ut xnimob'resinkil roksinkileb' li aatinob'aal mayab', li k'a'uxlanb'il k'anjel naxkawob'resi li xpohol xchaahimal xyeehom xb'aanuhom li poyanam, naxnimob'resi li xtz'aqonik li komonil, ut naxk'e chi uxmank li okenk sa' juntaq'eetilal sa' li tzolok, li k'a'aq re ru re li meer ut wartiil, ut wan chik xkomon li naxk'am chaq.

Xch'olob'ankil li xtz'iib' aj mayab': matk'

EB' LI AJOM LI NAJT ROQ XKUTANKILEB'

- Xkolb'al rix eb' li aatinob'aal ut okenk sa' roksinkil li ulul-ch'iich' cho'q reheb' li nake'aatinak sa' li aatinob'aal mayab'.
- Xyiib'ankil li k'anjelob'aal re tzolok ut eb' li tasal hu sa' eb' li aatinob'aal mayab' cho'q reheb' li k'aleb'aal mayab'.
- Xtz'aqonik chi tz'aqal re ru li komonil aj mayab' sa' li xsik'b'al li meer ut wartiil sa' li xsutam li tenamit ut sa' li ruchich'och'.
- Juntaq'eet li okenk sa' li tzolok, li k'anjelak re xtawb'al li meer ut wartiil, ut li usaak maraj elk chi ub'ej cho'q reheb' li tasal tenamit wankeb' anaqwan ut li te'chalq moqon.
- Hoonal cho'q reheb' li nake'aatinak sa' li aatinob'aal mayab' re naq te'xk'e chi nawe'k, te'xtz'il rix, te'xyiib' li tz'iib' anb'il hu ut li seeb'al b'aanuhom, ut sa' komonil te'xk'uub' li xwanjikeb' sa' li kutan chalel rik'in eb' li yiib' anb'il k'anjel re li aatinob'aal ut re li yeehom b'aanuhom li te'xsik' ru eb' a'an.

Li K'anjel re Xkolb'aleb' rix ut Xtz'iib'ankileb' sa' li ulul-ch'iich' li Aatinob'aal Mayab'

+1 337-630-0588

contact@mayanlanguages.org

instagram.com/mayanlanguages

mayanlanguagespreservation.org

Li Xmolamil Ak' Tzolom Sa' Ka'paay Ru Aatin

+ 502 59196036

administrador@ctb.edu.gt

<https://www.facebook.com/share/17goYTZu5H/?mibextid=wwXlfr>

www.ctb.edu.gt

